

AGATA MARCYSIAK
Akademia Podlaska w Siedlcach

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE SKUTKI INTEGRACJI POLSKI Z UNIĄ EUROPEJSKĄ DLA ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH

Przystąpienie Polski do UE oznaczało istotną zmianę ekonomicznych warunków funkcjonowania całej gospodarki, w tym także rolnictwa. Polskie rolnictwo zostało objęte regułami Wspólnej Polityki Rolnej, która wywarła znaczący wpływ, nie tylko na ekonomiczne warunki produkcji, ale również na całą społeczność wiejską.

Okres, który upłynął od przystąpienia Polski do UE, jest zbyt krótki i nie uprawnia do wysuwania jednoznacznych wniosków co do wpływu mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej i funduszy strukturalnych na rolnictwo i jego otoczenie. Jednak już obecnie można wstępnie ocenić wpływ wsparcia bezpośredniego oraz zmian regulacyjnych na sektor rolny. Dopłaty bezpośrednie oraz zniesienie barier w handlu z państwami Unii Europejskiej znacząco wpłynęły na dochodowość gospodarstw rolnych. Poza zmianami ekonomicznymi, na polskiej wsi następują już pewne przeobrażenia o charakterze społecznym.

W dniach 20-21 października 2005 roku odbyła się w Siedlcach międzynarodowa konferencja naukowa nt.: „Ekonomiczne i społeczne skutki integracji Polski z Unią Europejską dla rolnictwa i obszarów wiejskich”. Organizatorami spotkania byli pracownicy Zakładu Agrobiznesu Akademii Podlaskiej.

Celem konferencji była prezentacja dorobku nauki i praktyki w zakresie wykorzystania środków finansowych z Unii Europejskiej przez gospodarstwa rolne oraz instytucje i podmioty funkcjonujące na obszarach wiejskich, w pierwszym roku członkostwa w strukturach europejskich.

Na konferencję nadesłano 56 referatów i komunikatów naukowych, które zostały opublikowane w dwóch opracowaniach, wydanych w formie książkowej¹.

---

¹ Ekonomiczne i społeczne skutki integracji Polski z Unią Europejską dla rolnictwa i obszarów wiejskich (red. B. Piechowicz). Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2005;

Wybrane problemy rozwoju obszarów wiejskich (red. M. Plichta). Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2005.

Reprezentowane były takie ośrodki, jak: Warszawa, Poznań, Szczecin, Białystok, Wrocław, Kraków, Suwałki i Siedlce, a także środowisko naukowe Litewskiego Uniwersytetu Rolniczego w Kownie.

Ze względu na szeroki obszar zagadnień będących przedmiotem konferencji, podzielono ją na następujące bloki tematyczne:

1. Sytuacja rolnictwa i wsi w okresie akcesji.
2. Ekonomiczne i społeczne skutki integracji Polski z Unią Europejską.
3. Ocena stopnia absorpcji funduszy Unii Europejskiej.
4. Konkurencyjność produktów rolnych na rynkach Unii Europejskiej.
5. Wybrane problemy rozwoju obszarów wiejskich w krajach Europy Wschodniej.

Ponadto w referatach zgłoszonych na konferencję autorzy zaprezentowali swoje poglądy dotyczące wykorzystania możliwości, jakie daje Polsce członkostwo we Wspólnotach Europejskich.

W pierwszej części konferencji w sposób ogólny przedstawiono sytuację rolnictwa i wsi w okresie akcesji. Unia Europejska jest instytucją, która podlegała i nadal podlega ewolucji. Stanowi ona ukoronowanie procesów integracyjnych występujących w powojennej historii Europy. Na czele tych procesów znajdowały się zawsze wysoko rozwinięte kraje europejskie (dr B. Piechowicz - AP Siedlce).

Jednym z podstawowych elementów w dostosowaniu poszczególnych krajów do wymogów jednolitego rynku UE jest harmonizacja prawa. W obszarach związanych z rolnictwem problematyka ta obejmuje standaryzację zasad Wspólnej Polityki Rolnej, ujednoczanie przepisów dotyczących obrotu nieruchomościami rolnymi, polityki regionalnej i rozwoju obszarów wiejskich. W tym kontekście istotnym jest także status prawny rządowych agencji płatniczo-interencyjnych oraz regulacje związane z branżowymi rynkami rolnymi.

Zorganizowana konferencja stała się również okazją do oceny wprowadzonych w Polsce regulacji prawnych w dziedzinie standaryzacji i certyfikacji produktów rolnych oraz żywnościowych a także regulacji weterynaryjnych i fitosanitarnych. Stwierdzić należy, że podstawowe obszary prawa rolnego i żywnościowego w ramach prawa polskiego zostały już poddane procesom harmonizacji z prawem Unii Europejskiej. Pozostałe nieprawidłowości występujące w tym procesie wymagają kompleksowego przeglądu regulacji przez rządowe służby legislacyjne (prof. dr hab. P. Czechowski – Uniwersytet Warszawski, WSiFZ w Siedlcach).

W warunkach integracji europejskiej istotnym elementem jest wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Wielofunkcyjność staje się nową koncepcją, na której powinno rozwijać się rolnictwo europejskie. Upatruje się w nich możliwości wypracowania i zastosowania nowych innowacyjnych metod produkcji, zarówno na szczeblu rolnictwa, jak i przedsiębiorstw przy zahamowaniu wzrostu kosztów. Gospodarstwo rolnicze, któremu wcześniej podporządkowane były losy ro-

dziny i członków gospodarstwa domowego, obecnie staje się tylko jednym z narzędzi, jakimi posługuje się wiejskie gospodarstwo domowe w realizacji swoich celów. Rozwój wielofunkcyjności rolnictwa i gospodarki wiejskiej, obok strony produkcyjno-podażowej, zawiera także stronę popytowo-konsumpcyjną. Konsumpcję należy rozumieć tutaj jako konsumpcję produkowanych przez rolnictwo form wiejskiego krajobrazu, użytkowych cech środowiska przyrodniczego oraz kulturowych dóbr publicznych. Dzisiaj dobrym rozwiązaniem dla rolnictwa, także dla rolnictwa polskiego, pozostaje droga zrównoważonego rozwoju, w którym zachowana zostanie harmonia między sferą ekonomiczną, środowiskową i społeczną (prof. dr hab. M. Adamowicz - SGGW).

Różnice, a w niektórych kwestiach dysproporcje, pomiędzy stanem rolnictwa polskiego a pozostałych krajów UE, mają istotne znaczenie w zakresie możliwości konkurowania na jednolitym rynku europejskim. Wiele wątpliwości i obaw wiąże się z rozdrobnieniem produkcji rolniczej w Polsce ze względu na dużą liczbę małych gospodarstw. Barię restrukturyzacji zatrudnienia w rolnictwie jest sytuacja na rynku pracy obszarów wiejskich, a w szczególności wysokie bezrobocie. Unieumożliwia to odpływ ludności rolniczej do zawodów pozarolniczych i wzrost wydajności pracy w gospodarstwach rolnych (dr A. Marcysiak – AP Siedlce). Do atutów polskiego rolnictwa zaliczyć można wiek osób kierujących gospodarstwem rolnym. Zbiorowość polskich rolników jest stosunkowo młoda – ich średni wiek wynosi około 46 lat, a blisko 20% nie ukończyło 35 roku życia (J. Borkowski – Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego).

Z punktu widzenia rolnictwa istotne jest zapewnienie środków finansowych na realizację WPR. Ich wielkość określana jest w ramach budżetów rocznych. Dla realizacji celów Unii Europejskiej znacznie istotniejsze są jednak maksymalne pułapy wydatków na poszczególne działy budżetu zawarte w perspektywie finansowej. Jest to średniookresowy (obecnie siedmioletni) plan przeznaczenia środków finansowych. Nowa perspektywa finansowa (NPF) obejmuje lata 2007-2013. W interesie Polski jest zabieganie o możliwie największe środki na Wspólną Politykę Rolną i Politykę Spójności (dr Z. Kuźmiuk – Poseł do Parlamentu Europejskiego).

Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych nadal pozostaje skomplikowana. Głęboki spadek realnych dochodów z pracy w polskim rolnictwie nastąpił w okresie transformacji. W latach 1991-2002 łączny spadek realnego dochodu brutto do dyspozycji w gospodarstwach domowych rolniczych wyniósł ponad 30%. Miało to miejsce przy równoczesnym wzroście o 49% dochodów pozostałych grup społeczno-zawodowych. Szansą poprawy sytuacji dochodowej rodzin rolniczych staje się zróżnicowanie źródeł pochodzenia dochodów (dr A. Marcysiak - AP Siedlce). Zmiany w strukturze dochodu osobistego polegają na spadku udziału dochodu rolniczego oraz na wzroście udziału dochodu z pracy zarobkowej i świadczeń społecznych. Podobnie jak w przypadku Polski również i w innych krajach

Unii Europejskiej dochody rodzin rolniczych z tytułu pracy w gospodarstwie muszą być uzupełniane dochodami z innych pozarolniczych źródeł.

Integracja Polski z UE wywarła dodatni wpływ na wymianę handlową. Liberalizacja handlu z zagranicą po wejściu na tory gospodarki rynkowej spowodowała początkowo niekontrolowany import produktów żywnościowych. Od 1991 roku bilans handlu zagranicznego artykułami żywnościowymi był ujemny. Ta negatywna tendencja odwróciła się dopiero u progu integracji z UE. W 2003 saldo obrotów w handlu artykułami rolno-spożywczymi przyjęło, po raz pierwszy od początków transformacji, wartości dodatnie i wyniosło 453,5 mln euro. W 2004 roku odnotowano ponad dwukrotny przyrost wartości tego wskaźnika (924,1 mln euro). Utrzymanie tej tendencji w roku 2005 daje pozytywny obraz skutków integracji z UE dla Polski. (prof. dr hab. A. Czyżewski, dr A. Hanisz-Matuszczak - AE w Poznaniu).

W strukturze handlu zagranicznego widoczna jest ogólna tendencja zaznaczająca się specjalizacji i wykorzystywania przewag komparatywnych. Systematycznie i konsekwentnie zwiększa się eksport produktów zwierzęcych, głównie mięsa i jego przetworów oraz produktów mleczarskich. Może to świadczyć o tym, że zakłady przetwórcze sprawnie i właściwie dostosowały się do wymogów fitosanitarnych stawianych przez UE.

Głównymi płaszczyznami konkurencji wśród przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego pozostaje: konkurencja cenowa i jakość wytwarzanych produktów. Wyraźnie mniejsze znaczenie w kształtowaniu przewagi konkurencyjnej ma miejsce prowadzonej działalności (dr K. Łęczycki – AP Siedlce).

W przypadku sektora małych i średnich przedsiębiorstw najważniejszymi czynnikami gwarantującymi osiągnięcie sukcesu rynkowego firmy, bez względu na rodzaj prowadzonej działalności, jest posiadanie kapitału własnego, utrzymywanie dobrych stosunków z kontrahentami oraz przedsiębiorczość jako cecha osobowości kierującego podmiotem. Główną barierą ograniczającą rozwój małych firm jest niewłaściwa polityka państwa wobec tego sektora oraz wysokie oprocentowanie kredytów. Tworzenie instytucjonalnych warunków rozwoju drobnej przedsiębiorczości w naszym kraju powinno odbywać się przy wykorzystaniu doświadczeń wysoko rozwiniętych krajów członkowskich (dr A. M. Rak – AP Siedlce).

Na rozwój obszarów wiejskich wpływ posiada nie tylko Wspólna Polityka Rolna. Istotne znaczenie mają także fundusze strukturalne. Wielowymiarowa polityka rozwoju wsi zawiera elementy polityki przedsiębiorczości, edukacyjnej, ochrony środowiska, infrastrukturalnej oraz rolnej. Beneficjentami tych działań mogą być samorządy, osoby fizyczne, organizacje pozarządowe, instytucje edukacyjne i inne (dr E. Lasecka-Wesołowska – Ministerstwo Gospodarki i Pracy).

Największym odbiorcą pomocowych środków przedakcesyjnych oraz funduszy strukturalnych są jednostki samorządu terytorialnego, przede wszystkim

szczebla lokalnego tj. gminy i powiaty. Wynika to z ich ustawowych kompetencji oraz roli, jaką pełnią w rozwoju gospodarczym regionów na poziomie lokalnym (prof. dr hab. M. Podstawka, mgr A. Parlińska – SGGW).

Istotnym zagadnieniem, będącym przedmiotem rozważań na konferencji był problem oceny stopnia wykorzystania wybranych funduszy Unii Europejskiej. Środki pochodzące z tych funduszy mogą bowiem w znacznym stopniu poprawić poziom życia ludności wiejskiej. Ich dotychczasowe wykorzystanie wciąż nie jest wystarczające. W sektorze „Środowisko” w latach 2000-2003 wykorzystanie środków Funduszu Spójności wyniosło zaledwie 20% (prof. dr hab. A. Mickiewicz – AR Szczecin).

Wśród głównych przyczyn blokujących pełne wykorzystanie środków pochodzących z funduszy strukturalnych wymienia się bariery o charakterze instytucjonalnym – prawne i organizacyjne. Niestabilność, niejednoznaczność i duży stopień uznaniowości prawa, w tym zwłaszcza przepisów dotyczących działalności gospodarczej oraz podatkowych, zniechęca potencjalnych inwestorów do długofalowego angażowania własnych zasobów finansowych niezbędnych do współfinansowania inwestycji wspieranych przez fundusze strukturalne. Stan finansów publicznych, a w szczególności wielkość deficytu budżetowego ma istotne znaczenie w przypadku projektów finansowanych bezpośrednio z budżetu państwa, czy budżetów samorządowych (infrastruktura techniczna i społeczna). Innym istotnym problemem jest niedostateczne przygotowanie zasobów ludzkich zaangażowanych we wdrażanie programów operacyjnych (dr E. Lasecka-Wesołowska – Ministerstwo Gospodarki i Pracy).

Złożoność i doniosłość problematyki dotyczącej ekonomicznych i społecznych skutków integracji Polski z Unią Europejską dla rolnictwa i obszarów wiejskich wskazuje na potrzebę pogłębionych analiz. Zorganizowana konferencja stworzyła okazję, aby przedstawić zakres zmian, jakie dokonały się w Polsce i innych krajach w następstwie rozszerzenia UE. Prezentowane przez uczestników treści wywołały rzeczową dyskusję i przyczyniły się do szerszego poznania podjętej problematyki.